

А. В. Бохан,
к. е. н., доцент, докторант кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет

МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ І ПАРТНЕРСТВА

A. Bokhan,
PhD in Economics,
Doctoral Student at the Department of International Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics

INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL DIPLOMACY: DEVELOPMENT AND PARTNERSHIP POLICY

Розглянуто актуальні питання міжнародної екологічної дипломатії в аспектах політики розвитку й партнерства як важливої умови формування збалансованих відносин у суспільстві та охорони довкілля. Політика "стійкого розвитку" є надскладним завданням у новій дипломатії: порозуміння, благополуччя, миру та безпеки. Екологічна дипломатія є специфічною галуззю міжнародної діяльності та орієнтована на превентивний, конструктивний та прогресивний формат співпраці країн у покращенні навколишнього середовища. Економічна глобалізація посилює залежність у сфері торгівлі, руху капіталу й міграції населення, зумовлює необхідність утвердження інклюзивного стійкого зростання за допомогою екологічної дипломатії на ідейному, стратегічному, інтеграційному та організаційному рівнях. Сучасне функціонування світового господарства може бути представлено у спектрі різних профілів досягнень країн згідно з індикаторами виміру зеленої економіки "GGEI". Перспективним є обрання людством курсу на структурні соціально-екологічні реформи, екологічну модернізацію національних економік, інтегративну екологічну дипломатію в спектрі міжнародної взаємодії, культури та стратегічного партнерства.

Actual issues of international environmental diplomacy aspects of policy development and partnership as an important condition for the formation of balanced relations in society and environment. Policy "sustainable development" is a challenge in new diplomacy: understanding, prosperity, peace and safety. Environmental diplomacy is a specific sector and international activities focused on preventive, constructive and progressive format of cooperation in improving the environment. Economic globalization increases dependence in trade, capital flows and migration necessitates the establishment of inclusive sustainable growth through environmental diplomacy ideological, strategic, integration and organizational levels. The current functioning of the world economy can wake presented in the spectrum of different types of achievement indicators by measuring the "green" economy "GGEI". Perspective is elected mankind course on structural social and ecological reform, environmental upgrading of the national economy, integrative environmental diplomacy in the spectrum of international cooperation, culture and strategic partnership.

Ключові слова: екологічна дипломатія, інклюзивне стійке зростання, екологічна політика, збалансований розвиток, партнерство, "зелена" економіка, глобалізація.

Key words: environmental diplomacy, inclusive sustainable growth, environmental policy, sustainable development, partnership, "green" economy, globalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Прагнення людства до нових вершин науково-технічного прогресу ознаменовані багатоманітністю уяв-

лень про вимірність середовища життєдіяльності та потенційність природних ресурсів. З огляду на різні цінності та завдання суспільства в перетворенні довкіл-

ля, екологічно-змістових атрибутів набуває міжнародна взаємодія країн.

Глобалізаційний абрис простору світу справляє значний вплив на розвиток господарської діяльності, оскільки в самій Природі закладено певні механізми взаємозалежності всього. Існують природні сили стратифікації, що зумовлюють ускладнення екосистем і багатоманітну конкуренцію між ними як обов'язкової умови підтримання надійності біосфери. Утворення різних соціально-економічних систем базується на матеріально-енергетичних та інформаційних потоках, які циркулюють у навколишньому середовищі. Це різноманіття має інтегровані, диференційовані та емерджентні ознаки в суспільних формаціях. Так, ще відомий політик і дипломат Г. Кіссінджер стверджував: "У кожному столітті, начебто слідуючи якомусь закону природи, з'являється країна, що володіє могутністю і волею, а також інтелектуальним і моральними стимулами, необхідними для того, щоб привести всю систему міжнародних відносин у відповідність до власних цінностей" [1].

Нові системні утворення (природні, екологічні, соціальні, економічні) є дисипативними за походженням, тому що для їх підтримання необхідно додаткова енергія, аніж для більш простих структур, на зміну яким вони приходять. Флуктуаційний характер таких систем забезпечується обміном енергії, речовиною та інформацією з навколишнім середовищем. Порядок і стабільність у цьому процесі забезпечується певним рухом і біфуркацією. Зокрема у сфері міжнародної взаємодії кожна зі сторін виступає як причина іншої та, як наслідок, одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що обумовлює вияв протиріч, які виступають джерелом їх саморозвитку. Тому розуміння природно-специфічних імпульсів у партнерських комунікаціях між спільнотами є необхідним для виявлення потенцій, загроз та ризиків еколого-економічного характеру в господарюванні.

Безпосередня єдність людства з природою націлена на гомеостаз, хоча в еволюції цього тандему простежується контрастність екологічних інтересів. Адже "рівновага" є динамічною за своєю суттю, що являє собою рух навколо точки стійкості. Суспільство завжди буде вимушене йти на компроміси задля власного добробуту й безпеки, поступово утверджуючи філософію буття в спосіб екологічної дипломатії. Прагнення до діалогу й перемовин із природою — це особлива квінтесенція: "Ми живемо серед природи, але чужі для неї. Вона вічно говорить з нами, але таїн своїх не відкриває. Ми постійно діємо на неї, але немає у нас над нею ніякої влади... Із всіма вона дружно веде гру, і, чим більше у неї виграють, тим більше вона радіє. З багатьма вона так скритно грає, що непомітно для них закінчується гра" (Й. Гете) [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові підходи в дослідженні важливих аспектів екологічної дипломатії представлені вітчизняними та зарубіжними вченими в контексті: міжнародної екологічної політики, економічної та екологічної безпеки, стійкого розвитку, проблем зміни клімату та ін. (А. Алімов, О. Блізнецька, В. Гуаньцзюнь, Г. Кондратенко, Ш. Кур-

іцак, А. Мазаракі, Н. Погожина, S. Bernstein, L.O. Blaxekjer, K. Dorsey, J. E. Carroll, A. F. Cooper, L. Elliott, E. Nulman, K. O'Neill, C. Rootes, M.K. Tolba [3—10]).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАНЬ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета дослідження полягає у визначенні спрямовуючого характеру впливу міжнародної екологічної дипломатії на політику розвитку і партнерства між країнами. У відповідності до мети дослідження в статті використовуються загальні та спеціальні методи економічного аналізу, що значно поглиблюють науковий концепт екологічної дипломатії. Комплексний підхід забезпечує виявлення нових тенденцій і соціально-екологічних пріоритетів у міжнародному співробітництві з метою налагодження конструктивного діалогу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Новочасне століття має всі ознаки динамічної інтернаціоналізації економічних відносин між країнами. Поступ цей відбувається на фоні глобалізації, корпоратизації, інформатизації та загострення екологічних проблем внаслідок зміни параметрів "краєвиду" щодо: цінності життя й здоров'я людини, збереженості оазисів і ландшафтів природи, надійності матеріального забезпечення й примноженості духовних благ, захищеності національних культур та релігійної ідентичності, універсальності побуту й унікальності господарювання тощо.

Свіченням цьому є політика "стійкого розвитку" як надскладне завдання у новій дипломатії суспільного порозуміння ХХ—ХХІ ст. Науковців доводять необхідність системно-функціонального аналізу взаємопов'язаних чинників політичного, економічного, екологічного і правового характеру. Разом з тим, у наравативах присутня полеміка на кшталт — раз людство почало говорити про стійкий розвиток, то це свідчить про його вихід за межі цієї стійкості, перебування в турбулентному стані та змінному середовищі. Усвідомлення "чогось" може виникати лише після того, як це відбулося [11].

Екологічна дипломатія (англ. environmental diplomacy) є відносно новою та специфічною галуззю міжнародної діяльності, що покликана сприяти утворенню настанов до активних дій політичної, ділової, наукової та ін. еліти, об'єднанню ними зусиль з метою зміцнення суспільних контактів на основі екологізації ідеології, стратегії, способу та середовища життя людства.

Доцільно погодитися, що кредо екологічної дипломатії: "Від декларації до практичних дій!" (Ш. Куріцак). Міжнародні рішення і резолюції в галузі екологічного права, поки що не достатньо переконливі для деяких країн світу. Існують розбіжності між проголошеними принципами раціоналізації й практикою господарювання, що зумовлюють спочатку виникнення екологічних проблем і катаклізмів, а потім запізниле усвідомлення їх руйнівних наслідків [5].

Привнесення екологічного імперативу в світову економіку посилює залежність між країнами у сфері торгівлі, руху капіталу й міграції населення, а також задає вектор інклюзивності в міжнародній еко-політиці. В зарубіжній практиці концепція інклюзивного / всеохоп-

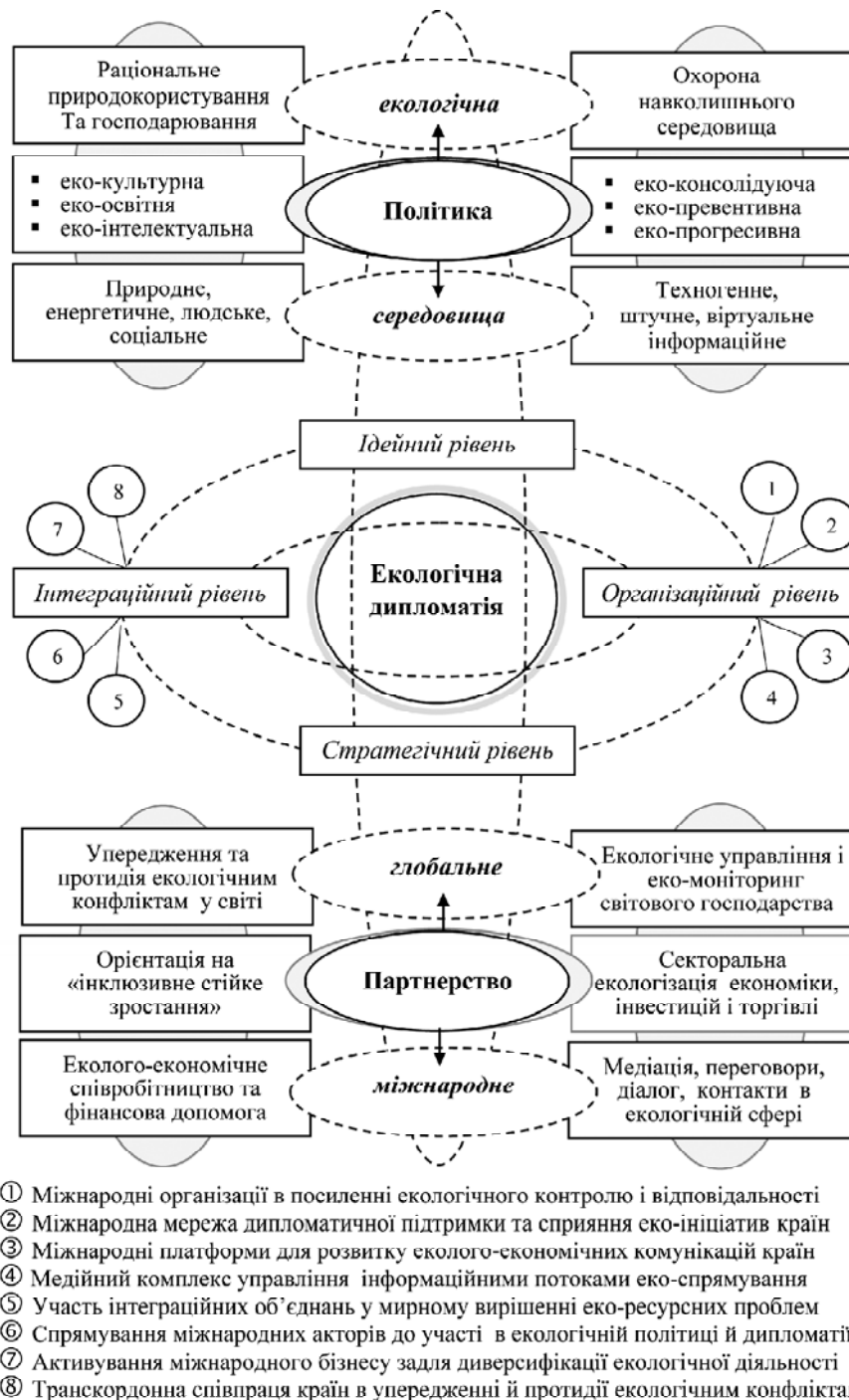

Рис. 1. Екологічна дипломатія в аспектах політики розвитку й партнерства

Джерело: авторська розробка.

люючого стійкого зростання (англ. inclusive sustainable growth) розуміється у контексті [12]:

— встановлення взаємозв'язків між темпами економічного зростання і спроможністю: вирішувати нагальні й критичні соціальні проблеми; застосовувати справедливий принцип розподілу доходів у суспільстві; долати бідність, ідеологічний і міжетнічний антагонізм ("The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development", 2008);

— активування механізмів "зеленої" економіки, проектування нових траєкторій стійкого розвитку на основі інновацій та структурних реформ ("Inclusive Green Growth: The Pathway to sustainable Development", 2012);

— впровадження науково-комплексного підходу до ідентифікації "проблем зростання" у сфері міжнародних відносин, що забезпечує диверсифікацію напрямів екологічної модернізації економіки ("Incorporating Green Growth and Sustainable Development Policies into Structural Report Agendas", 2012);

— задіяння політичного й дипломатичного ресурсу для прийняття рішень на державному і міждержавному рівнях; підтримання національних стратегій інклюзивного соціо-еколого-економічного розвитку в країнах ("Making Growth Green and Inclusive. OECD Green Growth Papers", 2013);

— наближення до "збалансованого розвитку" за рахунок охоплення всіх секторів економіки (у т.ч. висо-

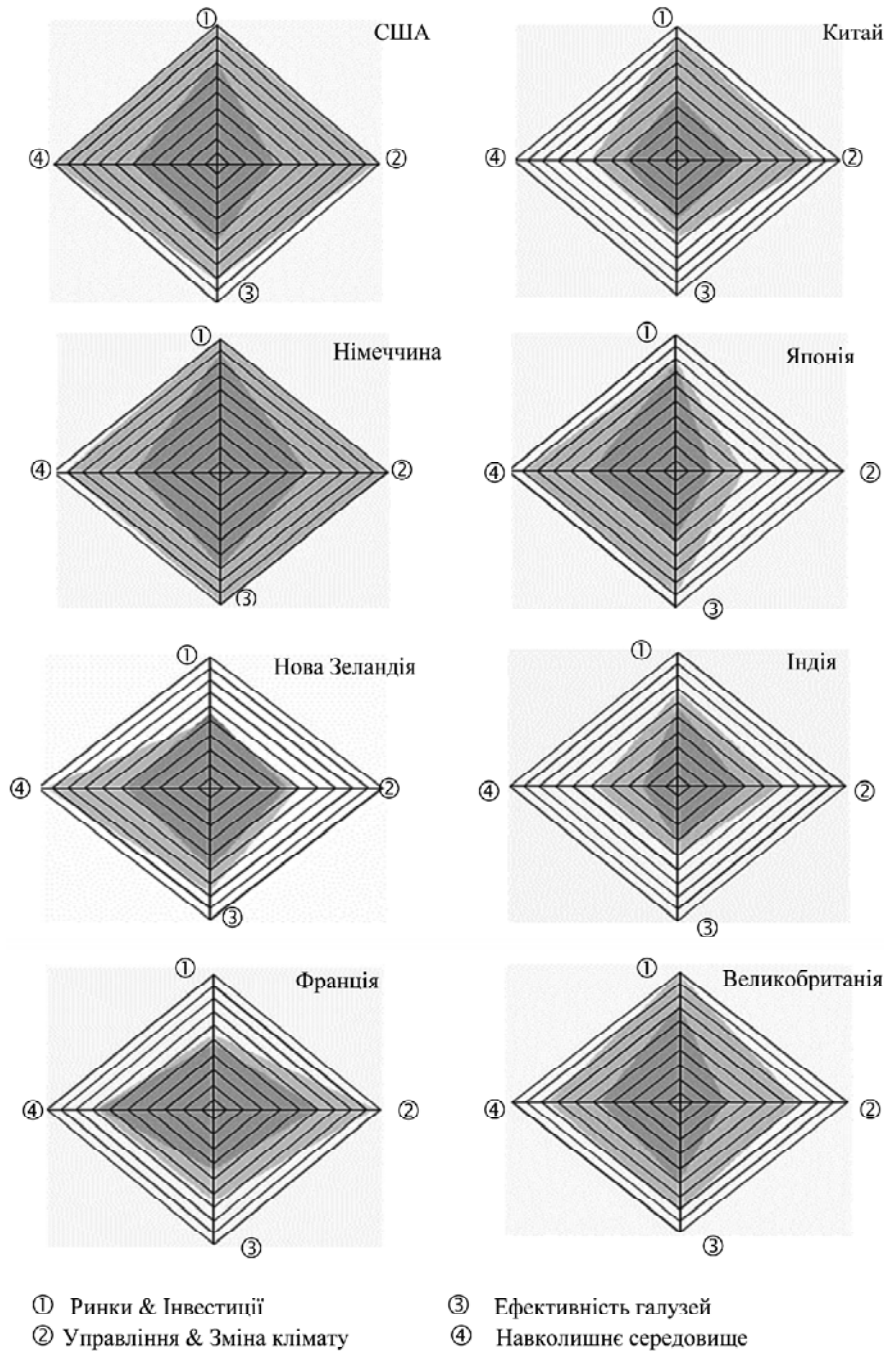

Рис. 2. Профілі "зеленої" економіки країн за індикаторами GGEI

Джерело: за інформаційним джерелом: GGEI 2016, The Global Green Economy Index, Measuring National Performance in the Green Economy, 5th Edition.

коліквідних, технологічних, інноваційних); створення спеціальної інфраструктури прямих зв'язків між макро- і мікродетермінантами зростання; таргетування соціально-екологічної безпеки ("Changing the Conversation on Growth. Inclusive Growth: Concepts, Methods and Work Ahead. Background Note. Second OECD", 2014);

— орієнтування на політику розвитку соціальної інтеграції, освіти, підприємництва, продовольчої безпеки, здоров'я, гендеру, збереження екосистем, управління ресурсами, глобальне партнерство ("Pro Poor, Inclusive Green Growth: Experience and a New Agenda", 2016);

— привнесення в політику розвитку консолідуючого характеру взаємодії: всіх прошарків суспільства; гро-

мадських інституцій, рухів, профсоюзів, бізнесу; органів локального, регіонального та національного управління; міжнародних організацій ("The Europe 2020 Strategy") та ін.

Пріоритети інклюзивного стійкого зростання у сфері міжнародного управління можуть впроваджуватися засобами екологічної дипломатії на ідейному, стратегічному, інтеграційному та організаційному рівнях (рис. 1). Так, практика активізації партнерства в міжнародних еколого-економічних відносинах до певної міри відображає комплексну теорію співпраці, що включає ряд гіпотез найвигіднішого формату взаємодії між країнами: "гіпотеза взаємності" — очікування державами

вигоди від співпраці та страхування втрат у разі її неорганізованості; "гіпотеза про кількість акторів" — зростання ефективності співпраці за обмеження кількості держав взаємодії; "гіпотеза ітерації" — збільшення можливостей співпраці, що пов'язується з тривалістю взаємодій держав; "гіпотеза про міжнародні режими чи норми, принципи, процедури прийняття рішень" — утворення центрів міждержавної співпраці; "гіпотеза епістемічних спільнот" — активування співпраці зусиллями професійних експертів на основі спільного розуміння проблем та шляхів її вирішення; "гіпотеза асиметрії сили" — визначення співпраці найбільш вірогідною, якщо існує сильна та зацікавлена держава (гегемон) [13]. Результативність взаємодії партнерів обумовлюється ступенем узгодженості параметрів у системі координат як екологічної, так і видової політики в утворенні сприятливого середовища міжнародної контактності.

Прикладом ідентифікації ступеня екологічності середовища світового господарства та використання екологічної дипломатії є Глобальний індекс зеленої економіки (The Global Green Economy Index). Вже п'ять років поспіль у ньому представляється аналіз даних щодо екологічності розвитку національних економік, наявності чи відсутності прогресу в його досягненні. Так, в експертному висновку GGEI-2016 охоплено значну кількість регіонів світу (Північна Америка — 24%, Європа — 20%, Азія — 20%, Латинська Америка & Карибський Басейн — 16%, Африка — 13%, Ближній Схід & Північна Африка — 5%, Океанія — 2%); 80 країн і 50 міст, Європейський Союз, OECD, G20 [14].

Доцільно відзначити, що партнерство в "розширені простору" GGEI базується на фінансовій підтримці з боку міжнародних компаній і організацій. Адже існує зацікавленість глобальних акторів у більшій прозорості ринків країн, відкритості даних у пошуку реальних і потенційних клієнтів, створенні платформ бізнес-взаємодії й адаптації до вимог міжнародного еко-управління, висвітленні динаміки "зеленої" економіки, спрямованості до покращення якості довкілля, соціально-екологічної відповідальності корпорацій тощо.

Для комплексної оцінки еко-ефективності та використання ресурсів країнами, аналітика GGEI застосовує чотири індикатори виміру:

1) управління & зміна клімату (керівник держави, висвітлення в засобах масової інформації, міжнародні форуми, результати зміни клімату);

2) ефективність галузей (будівництво, транспорт, енергетика, туризм, ресурсна ефективність);

3) ринки & інвестиції (відновлювальні джерела енергії, екологічні нововведення, сприяння екологічним інвестиціям, корпоративна стійкість);

4) навколишнє середовище (сільське господарство, якість повітря, вода, біологічне і природне середовище, рибацтво, ліси).

У розрізі вищезазначених індикаторів, наводиться порівняння профілів "зеленої" економіки деяких країн (Великобританія, Індія, Китай, Німеччина, Нова Зеландія, США, Франція, Японія), що наочно демонструє потенціал і напрями їхніх зусиль еколого-економічного характеру (рис. 2).

Загалом, результати GGEI свідчать про обнадійливі ознаки та тривожні тенденції, що мають відношення до

дій політиків, урядів, міжнародних організацій, громадянського суспільства та приватних суб'єктів. Навіть зростаючі економіки, при всій активності на міжнародних еко-форумах, мають на практиці декларативні ознаки виконання взятих на себе зобов'язань щодо раціональності природокористування й охорони довкілля. Внаслідок цього збільшується чисельність "аномалій": кліматичних (стихійні лиха, техногенні катаклізми); демографічних (значний приріст населення в світі); дефіцитних (ресурси, енергоносії, продовольство, питна вода); політичних (екологічна агресія, екологічні війни, екологічний екстремізм). Вони супроводжуються значними людськими жертвами і фінансовими втратами. Так, за прогнозами ОЕСР, до 2060 р. щорічні витрати країн, які будуть пов'язані з наслідками забруднення повітря — сягнуть 1% світового ВВП (бл. 2,6 трлн дол.) [15].

У зв'язку з цим, консолідуючого формату має набути міжнародна екологічна дипломатія в розвитку ефективного партнерства як передумови цілепокладання для прогресу [16]. Відомими платформами трансформації екологічних ризиків у конструктивне співробітництво між країнами є: Global Green Growth Institute, Green Growth Knowledge Platform (GGGI, OECD, UNEP, World Bank); Global Green Growth Forum (ініційований Міністерством закордонних справ Данії, який об'єднав: Ефіопію, Мексику, Катар, Китай, Кенію, Корею); Environment and Security Initiative (OSCE, UNDP, UNEP, UNECE, REC); Institute for Environmental Diplomacy & Security та ін.

Можна констатувати, що зусилля країн у генеруванні нових імперативів соціально-економічного майбутнього базуються на "інтегративній дипломатії" з екологічними компонентами руху від локального до глобального масштабу. Саме тому, дипломатія Європейського Союзу включає різні завдання: глобальна стратегія зовнішньої політики ЄС; питання міграції і співпраця з Африкою; відповідь на тероризм і спільна робота заради майбутнього Сирії; безпека і оборона ЄС; партнерство з Колумбією, відносини між Палестиною та Ізраїлем; втілення угоди з Іраном; рух до ЄС балканських країн; близька співпраця з США; мирний процес в Афганістані та ін.

Наразі Україна потрапила до списку з 12 пріоритетів глави європейської дипломатії Ф. Могеріні на 2017 рік. Реформи в Україні та співпраця зі "Східним партнерством" названі одним із пріоритетів для представника ЄС з зовнішньої політики і безпеки. Глава європейської дипломатії відзначила: "Здійснюється робота заради підтримки реформ, економічного зростання, миру і стабільності на східних кордонах ЄС. Ми робимо це у відповідності з історією, пріоритетами і політичним вибором кожної країни і суспільства. Це партнерство для реформ і громадян, а не партнерство "проти" когось — навпаки, воно є важливим в напрямку більшої регіональної співпраці" [17].

ВИСНОВКИ

Міжнародне співтовариство, маючи всі ознаки диференціації за рівнем соціально-економічного й екологічного розвитку, демонструє рух до модернізації установлених механізмів життєзабезпечення. У відповідності до екологічних законів і позитивних інтенцій культури гос-

подарювання країн є реальним покращити якість довкілля. Беззаперечно, що задля еволюційного витка, Природа завжди буде випробовувати суспільство на витривалість, стійкість, толерантність, мудрість і винахідливість, а також привносити метаморфози у внутрішній і зовнішній світ людини.

Міжнародна екологічна дипломатія спроможна набути особливого статусу миротворця, а також виконувати допоміжні, тактичні, комунікативні, координуючі й превентивні функції у партнерських відносинах країн Сходу, Заходу, Півночі й Півдня, зміцнення їх екологічної безпеки і благополуччя.

Література:

1. Киссинджер Г. Дипломатія / Пер. с англ. В.В. Львова. — М.: Ладомір, 1997. — С. 9.
2. Гёте Й. Природа. / Антологія мирової філософії. — 1974. — Т.3. — С. 64—65.
3. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / За заг. ред. А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 718 с.
4. Кондратенко Г. Экологическая дипломатия стран Северо-Восточной Азии // Известия Восточного института. — 2016. — № 2 (30). — С. 47—64.
5. Курішчак Ш. Сучасна екологічна дипломатія: досвід міжнародного співробітництва // Нова політика. — 1997. — №6. — С. 50—51.
6. Рогожина Н. Экологическая дипломатия развивающихся стран / Азия и Африка в современной мировой политике. Сборник статей. — М.: ИМЭМО РАН, 2012. — С. 50—63.
7. Blaxekjer L. O. New Practices and Narratives of Environmental Diplomacy, 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.e-ir.info/2016/05/29/new-practices-and-narratives-of-environmental-diplomacy>
8. Cooper A. F. The Changing Nature of Diplomacy, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oxfordhandbooks.com>
9. Dorsey K. Crossing Boundaries: The Environment in International Relations, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oxfordhandbooks.com>
10. Rootes C., Nulman E. The Impacts of Environmental Movements, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oxfordhandbooks.com>
11. Бугаев А. Глобальная экология. — К.: СПД Павленко, 2010. — С. 242.
12. Пахомова Н., Рихтер К., Малышков Г. Инклюзивный устойчивый рост: приоритеты, индикаторы, международный опыт потенциал согласования с моделью реиндустриализации // Проблемы современной экономики. — 2014. — № 3 (51). — С. 15—23.
13. Гетьманчук М., Дорош Л. Основи теорії міжнародних відносин: словник. — Львів: Вид-во Львівська політехніка, 2015. — С. 68—69.
14. GGEI 2016, The Global Green Economy Index, Measuring National Performance in the Green Economy, 5th Edition. — P. 5—9.
15. Экология. № 1891202 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://polpred.com>. 09.06.2016
16. Bokhan A. Consolidating diplomacy in ecologization of competitive relations // Herald KNTEU. — 2016. — № 6. — P. 5—16.

17. Реформи в Україні та "Східне партнерство" — серед пріоритетів дипломатії ЄС на 2017-й [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.5.ua/polityka/135356.html> 02.01.2017

References:

1. Kissinger, G. (1997), *Diplomatyia [Diplomacy]*, Ladomir, Moscow, Russia.
 2. Goethe, J. (1974), "Nature", *Anthology of world philosophy*, vol. 2, pp. 66—65.
 3. Mazaraki, A. A. (2010), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsijnykh vyklykiv [Economic security of Ukraine in conditions of globalization challenges]*, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
 4. Kondratenko, G. (2016), "Environmental diplomacy of the countries of North-East Asia", *The news on the Eastern*, vol. 2(30), pp 47—64.
 5. Kurischak, Sh. (1997), "Modern environmental diplomacy: the experience of international cooperation", *New policy*, vol. 6, p. 50—51.
 6. Rogozhina, N. (2012), "Ecological diplomacy of developing countries", *Azyia y Afryka v sovremennoj myrovoj polityke. Sbornyk statej [Asia and Africa in modern world politics. Digest of articles]*, IMEMO RAS, Moscow, Russia, pp. 50—63.
 7. Blaxekjer, L. O. (2016), "New Practices and Narratives of Environmental Diplomacy", available at: <http://www.e-ir.info/2016/05/29/new-practices-and-narratives-of-environmental-diplomacy> (Accessed 20 May 2017).
 8. Cooper, A. F. (2013), "The Changing Nature of Diplomacy", available at: <http://www.oxfordhandbooks.com> (Accessed 20 May 2017).
 9. Dorsey, K. (2014), "Crossing Boundaries: The Environment in International Relations", available at: <http://www.oxfordhandbooks.com> (Accessed 20 May 2017).
 10. Rootes, C. and Nulman, E. (2015), "The Impacts of Environmental Movements", available at: <http://www.oxfordhandbooks.com> (Accessed 20 May 2017).
 11. Bugayev, A. (2010), *Hlobal'na ekolohiya [Global ecology]*, SPD Pavlenko, Kyiv, Ukraine.
 12. Pakhomova, N. Richter, K. and Malyshev, G. (2014), "Inclusive sustainable growth: priorities, indicators, international experience, the potential for reconciliation with the model of reindustrialization", *Problems of the modern economy*, vol. 3 (51), pp. 15—23.
 13. Hetmanchuk, M. and Dorosh, L. (2015), "The basis of the theory of the international literature", *View Lvivska Politechnica*, pp. 68—69.
 14. GGEI (2016), "The Global Green Economy Index", *Measuring National Performance in the Green Economy*, 5th Edition, pp. 5—9.
 15. *polpred.com* (2016), "Ecology", available at: <http://polpred.com> (Accessed 20 May 2017).
 16. Bokhan, A. (2016), "Consolidating diplomacy in ecologization of competitive relations", *Herald KNTEU*, vol 6, pp. 5—16.
 17. 5 Channel (2017), "Reforms in Ukraine and the "Eastern Partnership" — among the priorities of the EU diplomacy in 2017", available at: <http://www.5.ua/polityka/135356.html> (Accessed 20 May 2017).
- Стаття надійшла до редакції 24.05.2017 р.*